

KIRJA-ARVIO:

LEIKINTUTKIMUS JA LASTEN ÄÄNI

Saarikoski, Helena (toim.) 2005: Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta. Tietolipas 208. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 365 s.

Pirjo Korkiakangas

Lapsuus eri puolinen ei ole ollut perinnetieteellisen tutkimuksen keskiössä. Sen sijaan alan tutkijat ovat olleet kiinnostuneempia kulttuurin ikään kuin arvokkaamista ja vakavammista ilmiöistä. Lapsuutta ja lasten leikkiä on vasta viime vuosikymmeninä tietoisemmin nostettu marginaalista näkyvämmäksi. Ne harvat lapsuuden ja etenkin leikkien tutkijat, jotka aiemmin näihin epämuodikkaisiin ja eivakaviin asioihin paneutuivat, ovat kuitenkin auranneet tietä tämän päivän tutkijoille. Tästä taustasta nousee myös Helena Saarikosken toimittama lastenperinnettä erittelevä ja tulkitseva artikkelikokoelma.

Leikkikentiltä-teos koostuu neljästätoista artikkelista, jotka on jaoteltu johdanto-osuuden ohella viiden teemaotsikon alle. Otsikot ”Muisteltuja lapsuuden tiloja”, ”Mielikuvituksen leikit”, ”Tyttömäisiä harrastuksia”, ”Vauvamuskarista Hellyys-diskoon” ja ”Kirjoittaen kerrottuja lapsuuden tiloja” johdattavat lukijan monipuoliseen matkaan lapsuuden ja leikkien maailmaan. Artikkelien teemoittelu antaa teokselle ryhtiä ja rakentaa kehityskaaren teoksessa painottuvalle lapsilähtöisyyden näkökulmalle. Kirjoittajina on kymmenen folkloristia ja yksi musiikintutkija, näin ollen folkloristinen lastenperinteen tutkimus korostuu teoksen kokonaisuudessa. Monissa artikkeleissa näkyy myös vahvana naistutkimuksen teorioiden vaikutus ja sukupuolinäkökulman painottuminen.

LAPSILÄHTÖISYYS NÄKÖKULMANA

Kokonaisuutena teos on kiinnostava avaus moniin kulttuuri- ja perinnetieteellistä tutkimusta koskeviin ajankohtaisiin kysymyksiin. Leikkiä on yleisesti käsitteellistetty ja määritelty eri tavoin eri yhteyksissä; lasten leikkiä on muun muassa tulkittu toiminnaksi, joka tähtää johonkin muuhunkin kuin leikkimiseen itsessään. Helena

Saarikoski (s. 13) korostaa, että ”kulttuurintutkimuksen tulkinnan taso on kulttuurinen” ja että teoksessa ”[L]eikkejä tarkastellaan mieluummin omaehtoisina kulttuuri-ilmauksina kuin jollekin muulle päämäärälle alisteisina”. Näin Saarikoski pitää etäisyyttä leikin pedagogisiin tai terapeutisiin merkityksiin ja usein toistettuun näkemykseen leikin yhteydestä myös elämän vaivoihin ja ankaruuteen. Teoksessa lasten leikkien maailmaa pyritään tulkitsemaan lähtökohtana lasten itsensä leikeilleen antama mieli ja merkitys. Kuitenkin elämisen ankaruus, vaivat ja vastukset ovat nekin osa kulttuuria ja kulttuurisia. Ne saattavat melkein väistämättä värittää leikkijän omaehtoisia merkityksenantoja ja lapsuuden sisällöllistä määrittymistä myös kulttuuristen ja yhteiskunnallisten valtasuhteiden verkostossa, kuten Elina Makkonen kaltimolaisten lapsuutta muistelupuheena tarkastellessaan tulee todentaneeksi. Myös Kari Huuskosen sokeainkoulussa oppilaana ja opettajana olleen kertojan muisteluaineistoon perustuva artikkeli tuo esiin ”toisenlaisen” lapsuuden kokemuksellisuutta.

Kirjan toimittajan teokselle asettamat kysymykset siitä, voidaanko tutkimuksessa antaa lapsille ääni vai onko tutkimus jo olemassa olevan äänen kuulemisesta ja kuuntelemisesta, ovat tärkeitä kaikessa lapsia koskevassa tutkimuksessa. Lapsilähtöisen näkökulman korostaminen onkin teoksen läpikäyvä ominaispiirre. Elina Makkosen ja Merja Leppälahden artikkelit Leea Virtasen ja Elsa Enäjärvi-Haavion lastenperinteen ja leikintutkimuksen uraa uurtavasta työstä aloittavat keskustelun lapsilähtöisyyden ilmenemisestä ja tärkeydestä. Molempien artikkelien sisällyttäminen teoksen johdanto-osaan on tarpeellinen muistutus siitä, että nykytutkijoilla on edeltäjänsä. Elina Makkonen huomauttaa artikkelissaan, että käsitys lapsilähtöisyydestä liittyy lähinnä 1990-luvulla sosiologian piirissä alkunsa saaneeseen ”uuteen lapsuustutkimukseen”, jonka sisällä lapsia on nimenomaan omaehtoisina toimijoina tuotu näkyviin aikuisten rinnalle, ei heille alisteisina. Leea Virtasen tutkimusotteeseen hän määrittelee lapsilähtöiseksi, mitä se omalla tavallaan varmaan onkin. Sen sijaan kirjoittajan käsitys siitä, että Virtasen tutkimuksilla, joissa oli mukana ”katoavan perinteen diskurssi” (s. 27), olisi osansa siihen, että folkloristinen lastenperinteen tutkimus ei ole herättänyt ansaitsemaansa huomiota muilla tieteenaloilla, ei nähdäkseni yksiselitteisesti pidä paikkaansa. Erityisesti Leea Virtanen on ollut se suomalainen lastenperinteen tutkija, joka on näihin päiviin saakka näkynyt monien tieteenalojen tutkimusten sivuilla.

ÄÄNIÄ KENTÄSTÄ JA KENTÄLTÄ

Lasten äänten kuuntelemisen ohella *Leikkikentiltä*-teoksen artikkeleille on ominaista tutkijan äänen kuuluminen, kuten nykytutkimuksessa tapaa ollakin. Miten sitten tulisi suhtautua arvottavien äänenpainojen käyttämiseen tieteellisessä tekstissä, esimerkiksi kertojapersoonan luonnehtimiseen ”lumoavaksi” (s. 54) tai eri asioiden ja piirteiden kuvaamiseen ”ihastuttavaksi” (s. 53, 106, 115 ja 123)? Kulttuurin- ja perinteentutkijoille tulee väistämättä vastaan tilanteita, joissa kertoja on vaikeasti

lähestyttävä tai haastatteluissa paljastuu asioita, joista voi olla aivan eri mieltä tai jotka voivat aiheuttaa jopa ärtymystä. Pitäisikö tasapuolisuuden vuoksi myös tällaiset arvotukset tuoda esiin tekstissä? Edelliseen liittyen perusteellisemmän pohtimisen arvoinen on myös Reeli Karimäen esiin tuoma ongelma tutkijan asennoitumisesta lapsille liian vaarallisiksi katsomissaan leikkitilanteissa. Itse hän toteaa tuolloin luopuneensa ”neutraalin tutkijan roolistaan” ja puuttuneensa lasten leikkeihin (s. 144).

Parin viime vuosikymmenen aikana kulttuurin- ja perinteentutkimuksessa on entistä painokkaammin alettu tiedostaa tutkimuseettisten kysymysten huomiointiin ottaminen ja tutkijan vastuu tutkittavilleen. *Leikkikentillä*-teoksessa nämä kysymykset ovat erityisen tärkeitä juuri siksi, että suurin osa artikkeleista perustuu lasten tuottamiin aineistoihin, joita aikuistutkija yrittää mahdollisimman hyvin ymmärtää. Tässä ymmärryksessä on artikkeleissa onnistuttakin. Analysoidessaan lasten arvoitusperinnettä moniaalle avautuvasti Annikki Kaivola-Bregenhøj käsittelee asiallisesti myös lasten keskuudessa kiertävää rasistista, seksuaalisuuteen liittyvää ja katastrofien synnyttämää vitsi- ja pilailuperinnettä. Nämäkin ovat osa kulttuurista elämistämme. Lasten ”paha pilailuperinnettä” (s. 310) voi verrata kiellettyihin leikkeihin, joissa esiintyvät vastaavat elementit. Kuten kirjoittaja esittää, kyseessä ei sinänsä ole uusi ilmiö, vaan agraariyhteisön aikuisten ja nuorten perinne näkyy nykyajan konteksteissa lastenkin keskeisenä. Lapsiltahan tällaisia sallitun rajoja rikkovia ilmaisuja ei menneinä aikoina liene tiedusteltukaan.

Hyvä tutkijan etiikka ulottuu myös kirjoittamisen ja raportoinnin tapaan, jota teoksessa on pyritty toteuttamaan lapsen kokemuksellisuutta kunnioittaen. Ulla Lipposen sairaala-roolileikkejä tarkasteleva artikkeli on ”naistutkimuksen näkökulmia maltillisesti” (s. 20) hyödyntävänä onnistunut hyvin. Leikkien ja leikkijöiden leikkiroolien kuvauksissa kirjoittaja on tavoittanut lasten leikkimisen omaehtoisuuden ja myös sen vakavuuden, jolla lapset leikkiinsä suhtautuvat. Ulla Lipponen, jolla on niin sanotusti sormensa pelissä eräiden muidenkin artikkelien aineistojen kautta, analysoi taitavasti ja monipuolisesti tyttöjen ja poikien yhteistä sairaalaleikkiä, jossa lasten ”ylilääkärikirurgin”, ”höperön sairaanhoitajan”, ”kädenjalki-, sormenjalki- ja jalanjalkiarkistonhoitajan” tai ”rosvon” ja ”salapoliisin” rooleihin eläytymisen voi lukiessaan hyvin aistia. Artikkelin perustuu kirjoittajan itsensä videoimiin välituntileikkeihin koulussa, jossa opettajat ovat pyrkineet kohtelevaan oppilaitaan sukupuolineutraalisti. Lapset eivät kuitenkaan leikissä, niin fantasiapitoista kuin se olikin, täysin irronneet kulttuurinsa perinteisistä sukupuoliroolimalleista. Hoivaleikkienä alkanut leikki sulautti viikkoja kestänyään toisiinsa feminiinisen sairaalaleikin ja maskuliinisen kiinniottoleikin (rosvo ja poliisi) muuttuen sekä juoneltaan että toteutukseltaan selvästi maskuliinisemmaksi.

Samanlaista lasten oman elämyksellisyyden ja kokemuksellisuuden sisäistämistä on muissakin artikkeleissa, joista esimerkkeinä Anna Anttilan kirjoitus varhaisnuorten diskokulttuurista, jonka lapsenomaista kokemuksellisuuden ymmärtämistä lisäävät kirjoittajan omat muistot, Helena Saarikosken pohdinnat tyttöjen Spice Girls -leikkikerronnasta ja Carola Ekremin artikkeli suomenruotsalaisten lasten kirjoituksista nuorten lehden keskustelupalstalle. Palstoilla käsitellään muun muas-

sa rakastumisen, rakkauden ja ystävyuden onnea ja vaikeutta, käsityksiä vastakkaisesta sukupuolesta, yksinäisyyttä ja kiusatuksi joutumista. Palstan kirjoitukset ovat eräänlainen ikkuna lasten kokemukselliseen todellisuuteen, tunteisiin, haaveisiin, intohimoihin, inhon kohteisiin ja mieltymyksiin, kuten Carola Ekrem toteaa.

Mielenkiintoinen yhtymäkohta edellä kuvatun sairaalaleikin hoivakäyttämiseen sisältyy Karoliina Ojasen 17–18-vuotiaita tallityttöjä tyttöytensä rakentajina tarkastelemaan artikkeliin. Tallityttökulttuuri on kirjoittajan mukaan tulkittavissa vastakulttuuriseksi, mutta samalla valtakulttuurin heteroseksuaalisuutta vahvistavaksi. Hoivaamiskäyttämisen on valta-ase poikia vastaan, joilla ei tyttöjen mielestä ole naisille ominaista hoivaamisen halua. Tallityttökulttuurissa kyseenalaistetaan totunnaisia käsityksiä naiseudesta: talleilla tytöt tavallaan vapauttavat itsensä tavanomaisesta arkiroolistaan esimerkiksi esiintymällä meikkaamattomina ja epänaisekseen pukeutuneina. Kirjoittaja viittaa artikkelissaan agraarikulttuuriin, jossa hevoset kuuluivat miesten hallintaan ja maailmaan. Näin olikin, vaikka hevosten parissa puuhailua ei naisilta tyystin kielletty. Tarpeen niin sanellessa oli työnjaollisesti joustettava. Naisille olikin miehiä sallitumpaa ylittää perinteisinä pidetyt sukupuoli-rajat; viime sotien aikaan tämä naisten valmius oli osa kotirintaman selviytymisstrategiaa. Niinpä kannattaakin pohtia sitä, miksi nykytytöt ovat poikia kiinnostuneempia hevosten parissa puuhailusta tai miksi lähes kaikki ravi ohjastajat ovat miehiä.

Merja Leppälähden roolipelejä ja Taru Leppäsen lastenmusiikkikulttuurin sukupuolisuutta ja seksuaalisuutta käsittelevät artikkelit poikkeavat teoksen muista kirjoituksista siinä, että niiden aineistot eivät ole lasten tuottamia. Roolipelaajia ohjaavat valmiit säännöt ja roolimallit, joskin niin pöytäroolipelit kuin varttuneempien nuorten liveroolipelit edellyttävät pelaajiltaan eläytyvää mielikuvitusta. Lastenmusiikki on niin ikään välillisesti lapsiin vaikuttavaa. Taru Leppänen analysoi artikkelissaan lastenmusiikin sukupuolisidonnaisuutta ja seksuaalisuutta toisaalta sanoitusten ja musiikin esittämisen tapojen kautta, toisaalta 0–6-vuotiaiden lasten äitien tuottamana puheena. Hän näkee tärkeäksi lapsuuteen liitetyn viattomuuden myytin hylkäämisen; vasta sen jälkeen on mahdollista tietää ”mitä musiikki lapsille tekee ja millaisiksi se heidät tuottaa” (s. 250).

LOPUKSI

Leikkikentillä-teos on monipuolinen ja kiinnostava johdatus lasten ja osin nuortenkin elämismailmoihin. Vaikka teoksessa korostuvatkin folkloristiset lähtökohdat, yhtymäkohtia ja rinnastuksia myös muihin kulttuuri- ja perinnetieteellisiin tutkimuksiin olisi voinut tuoda enemmän esiin; lapsuus ja erityisesti leikit kun ovat tutkimuskohteina eri tieteenalojen rajamaastoa. Muutamain kohdin jäin hivenen kaipaamaan historiallista taustoittamista, siitähän huolimatta, että valtaosa artikkeleista keskittyy nykypäivän ilmiöihin. Kurkistukset omaa aikaamme kauemmaksi olisivat syventäneet tulkintoja.

Teoksen artikkeleissa on tietoisesti lähdetty purkamaan lastenperinteeseen totunnaisesti liittämiämme käsityksiä ja mielikuvia. Kirjoittajat ovat onnistuneet tuottamaan selkeää, luettavaa ja tieteellisesti raikasta tekstiä. Teokseen tutustuneen lukijan ei varmaankaan ole vaikea luopua aikuisen kaikki tietävyydestä ja yksinomaisesta tulkinnan oikeudesta. Lastenkulttuuri avautuu parhaiten lapsia kuulemalla ja heidän kokemusmaailmaansa ymmärtämällä.

FT Pirjo Korkiakangas on etnologian dosentti ja toimii etnologian professorina (mvs) Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.